

організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану: Закон України від 11.04.2023 р. № 3048-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text>

УДК 347

Кіт Т. Б.

*аспірант третього року навчання
кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету*

Проблеми імплементації практики ЄСПЛ у національне судочинство

Імплементація практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у національне судочинство означає процес включення рішень та правових позицій ЄСПЛ до правової системи держави, зокрема через її судову практику, законодавчі зміни та адміністративні заходи [1]. Імплементація забезпечує відповідність національного права стандартам Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) та сприяє захисту прав людини на національному рівні [2]. Загалом, імплементація передбачає процес впровадження рішень ЄСПЛ у внутрішню правову систему держави шляхом прямого застосування (моністичний підхід), шляхом трансформації у національні акти (дуалістичний підхід) або через тлумачення національного законодавства у світлі практики ЄСПЛ [3].

Досліджуючи особливості імплементації практики ЄСПЛ в Україні, видається, що вони передусім пов'язані з її законодавчим та практичним забезпеченням. В Україні система реалізації міжнародного права є моністичною, так як відповідно до ст. 9 Конституції України, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [4]. Це у свою чергу означає, що положення ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ мають обов'язковий характер для українських судів.

Важливим інструментом у цьому процесі є також Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який встановлює правові механізми виконання рішень ЄСПЛ, а також регламентує використання практики Суду при розгляді справ у національних судах [5]. Однак, на практиці нерідко виникають проблеми із застосуванням та тлумаченням практики ЄСПЛ. Зокрема, мають місце випадки формального або некоректного застосування рішень Суду, що свідчить про недостатнє розуміння їх суті. Це обумовлює потребу у системному підвищенні рівня кваліфікації суддів, поліпшенні доступу до офіційних перекладів рішень ЄСПЛ, а також вдосконаленні нормативних та інституційних механізмів імплементації практики ЄСПЛ в українське судочинство.

У світлі вище перелічених проблем, видається позитивним підхід ЄСПЛ, який передбачає формулювання обов'язку національних судів тлумачити та застосовувати національне законодавство відповідно до ЄКПЛ. З огляду на це,

спостерігається суттєве розширення та посилення обов'язків національних судів щодо тлумачення і застосування положень ЄКПЛ, що супроводжується активізацією співпраці та посиленням діалогу між національними судами та ЄСПЛ. ЄСПЛ заохочує національні суди до самостійного тлумачення положень Конвенції навіть якщо це тлумачення частково відрізняється від позицій самого Суду, оскільки це сприятиме динамічному розвитку європейського права прав людини, розширюючи межі правозастосування та враховуючи специфіку національних правових систем [6].

ЄСПЛ визнає необхідність поваги до національної ідентичності, правових традицій і правового розмаїття держав-членів Ради Європи. Водночас Суд розробив низку інструментів, спрямованих на гнучке впровадження його доктрин у національні правові порядки. Попри вимогу забезпечення відповідності національного законодавства основним критеріям, сформульованим у його практиці, ЄСПЛ залишає державам значну свободу у виборі механізмів реалізації таких стандартів. Слід зауважити, що особливо важливою є позиція Суду щодо допустимості різних правових рішень у межах мінімального стандарту захисту прав людини. За умови дотримання базових гарантій, ЄСПЛ готовий визнавати національні рішення, які можуть відрізнятися від тих, до яких він би дійшов самостійно. Видається, такий підхід сприяє розвитку адаптивної моделі правозастосування в рамках ЄКПЛ.

Однак, як показує практика, незалежно від того, чи система є переважно моністичною, чи дуалістичною, національні суди намагаються якнайточніше реалізувати тлумачення Конвенції, надане ЄСПЛ. Внаслідок цього практика ЄСПЛ суттєво впливає на національну судову практику. Так в Україні рішення ЄСПЛ відіграють значущу роль у формуванні доктрини основоположних прав, а національні суди використовують такі правові механізми, які дозволяють адаптувати практику ЄСПЛ до національного права якомога точніше. Однак, такий підхід не завжди є правильним, оскільки механічне або надмірно буквальне відтворення позицій ЄСПЛ без належного урахування національного контексту, правових традицій і конституційних меж повноважень суду може призвести до викривлення змісту рішень Суду, формального правозастосування та порушення принципу правової визначеності.

Позитивним слід визнати підхід, відповідно до якого національні суди зберігають баланс між імплементацією практики ЄСПЛ і дотриманням власної конституційної компетенції. Якщо певне тлумачення положень Конвенції не узгоджується з національним правом або виходить за межі наданих суду повноважень, суди мають право утриматися від його застосування. Така обережність сприяє збереженню принципу розподілу влади та водночас не суперечить духу Конвенції, якщо рішення ЄСПЛ не містить однозначного зобов'язання щодо конкретного тлумачення.

Українські суди, як і суди інших європейських країн, мають у своєму розпорядженні правові інструменти, які дозволяють інтегрувати стандарти ЄКПЛ у національний правопорядок, адаптуючи їх до особливостей внутрішньої правової системи. При цьому суди зберігають можливість дотримуватися меж своєї конституційної компетенції, розмежовуючи власні повноваження та повноваження законодавчої й виконавчої гілок влади.

Підводячи підсумок, варто зауважити, що імплементація практики ЄСПЛ в Україні є складним і багаторівневим процесом, який включає як нормативне

забезпечення, так і практичну діяльність судових органів. Незважаючи на наявність моністичної моделі інтеграції міжнародного права, ключовим чинником ефективного впровадження стандартів ЄКПЛ є здатність національних судів до гнучкого і водночас обґрунтованого тлумачення національного законодавства у світлі практики ЄСПЛ. ЄСПЛ визнає наявність у національних судів простору для розсуду (*margin of appreciation*) та заохочує їх до пошуку найбільш адекватних і ефективних способів захисту прав і свобод, гарантованих Конвенцією, з урахуванням національних правових особливостей. При цьому важливою умовою є повага до меж конституційної компетенції судів і дотримання принципу розподілу влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганьба О. Б. Особливості правових відносин, що виникають у ході імплементації практики Європейського суду з прав людини в судочинстві України. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. № 4 (40). 2018. С. 92-96. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/194331/194431>
2. Слободяник Т. М., Бігдан М. В., Таран І. О. Застосування практики Європейського суду з прав людини в цивільному процесі. Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право. Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 77. С. 159-163. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283056/277257>
3. Гулям У. Х. Імплементація практики Європейського суду з прав людини в діяльності судів України. Науковий вісник гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2022. № 57. С. 108-114. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc57/22.pdf>
4. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 23.02.2006 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
6. Gerards J., Fleuren J. W. A. (2014). Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case-law : a comparative analysis. Intersentia

УДК 347

Крутник Р. І.

*аспірант третього року навчання
кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету*

Застосування принципу розумності в договірних зобов'язаннях

Закріплення принципу розумності в статті 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] свідчить про його особливе значення для усього цивільного законодавства. Втім найбільш яскраво цей принцип проявляється